Abs. I

Hell 2/4

Sed exhibitis Passualibus litteris, verb
praeclaro Nos prandio tractavit MM
Freinerstorfio, et Budni[illegible]ectitur

Iter Viennâ Pragam, Dresdam, Lipsiam, Hamburgum & Lybekam.

§ I.

Nomina, & Distantia Locorum adeundorum.

	Milliar. Per.
In Austria. Vienna	
Enzersdorf	2.
Stockerau	2.
Mallebrun	2.
Hollabrun	2.
Jezelsdorf	2.
Znaym	2.
In Moravia Freinersdorf	2.
Budnitz	2.
Schelletau	2.
Stannern	2.
Iglau	2.
In Bohemia Teutschbrod	3.
Jenikau	2.
Czaslau	2.
Collin	2.
Planian	2.
Bœmischbrod	2.
Biechowitz	2.
Praga	2.
Viennâ Pragam 39. mill.	
Tursko	2.
Welbern	2.
Budin	2.
Lobositz	2.
Aussig	2.
Petersvald	2.
Zehist	2.
Dresda	2.
Vienna Dresdam 55. Mill.	

	Milliar. Per.
In Saxonia Dresda	
Meissen	3.
Stanchitz	2.
Hombertsburg	2.
Wurzen	2.
Lipsia	3.
Viennâ Lipsiam 67. Mill.	
Kroskugel	3.
Halle	3.
Cœnnern	3.
Aschersleben	3.
Luedlingburg	2.
Rockeln	3. 1/2
Wolfenbüttl	2. 1/2
Brunswick	1.
Ohof	3.
Zelle	3
Desertum Lüneburg.	
Harburg	
per Albim Hamburg.	
Viennâ Hamburgum.	
Schönberg.	
Lybek	
Dravmund	2
per Mare Hafniam.	42.
Viennâ Havniam.	

OBSERVATORIUM UNIVERSITATIS VINDOBONENSIS C: R:

+

Intelligentem harum rerum comprobares.
Si nubila Coeli facies conspectu
Iter Viennâ Varsaviam. Sane, si tanti itiner

1768 Aprilis 28. Dictis in Templo Collegij Acad. S. J. S.S. Missæ Sacrificijs. Vestitum Secularem Germanicum in Specula Astronomica Cæsarea assumpsimus. R. P. Hell Suum coloris gemmei, Ego meum coloris Olivarum. Collaria Nobis erant, e filis contexta, qualia Clerus hujas gestare consuevit. Capillos artifex in cinnos egit, inspersitque pulveribus. Hæc inter obducendus erat januæ pessulus, ne adventantium copia nimium increscerct. Tunicâ, (: Anglis Schmis: dictâ :) Superinduti, et triangulari galero instructi, Rdm P. Collegij Rectorem (: delatis ante impedimentis omnibus :) adivimus. Iuventus Nostra Scholastica gradus Domûs Universitatis (: vacabat enim à Scholis :) totos obsedit. at ubi ad Collegium iri viderunt, eo reversi Sunt. abeuntes a R. P. Rectore vix aliquis fuit, qui non ad Portam Domûs comitaretur. Quis crederet, in tanta turba neminem fuisse, qui os ad risum componeret, licet pridie multam se ridendi materiam habituros dictitarent? Aliud nempe est, rem serio, aliud Scenicè actam intueri!

Currum integrè tectum, vitris instructum, quatvor hominum capacem, cui Auriga Viennensis 4 equos præjunxerat, conscendimus circa horam 8vam. Addidit se Nobis socium P. Anton. Pilgram. Famulus locum Aurigæ occupavit, cum ille equo insideret. Caniculus A propo, facile nos inter locum invenit. Ita Coelo non nihil pluvio Septem pontes transivimus. Enzersdorf. prætervecti, in Stockerau hora 12 stitimus. Ecce autem Dna Pilgram Vidua, cum Filio Suo et Dô. Medico jam aderant Viennâ, prandiumque Nobis parari fecerant. Circa 2dam relicto Patre Ant. Pilgram, qui cum Suis Viennam reversurus erat, in Mallebrun movimus, inde in Hollabrun denique circa hor. 8vam in Pundersbrun sumpta cœna noctem egimus.

29. Hora 7a iter ingressi, per Jezelsdorf. in Znaym venimus ½ decima. Urbeculam elegantem. In diversio aptatis per famulum capillis, et vestibus, pedites ad Collegium S. J. contendimus. Absente Rdo P. Rectore, Pater Minister tanquam fugitivos Viennâ, non sine terrore excepit.

Sed exhibitis Passualibus litteris, verso in gaudium terrore Aprilis
praeclaro Nos prandio tractavit. Novimus post 2dam
Freinerstorfio, et Budnitzio relicto Lithornia exacta
nox.

Transivimus Schelletau & Stannern, dicenseque auri 30.
ga nos in Hungersleuthen pransuros, vereri cepimus
ne ipso facto, nominis significationem, experiremur. Qua
super re dum hilariter sermocinamur et Hungersleuthad
ipsam, et alterum pagum Villens praeterimus, qum de
locorum nomine essemus solliciti. Repente Iglavia ap
paruit. Urbem praeter expectationem pulchram, et ornatis
apte aedibus amoenam, transvecti, in suburbio pransuri
stitimus. Nolentes in Collegio Nostro facere molestiam,
cum parum ab hora 1a abesset. Abiturientibus circa
3a conscensu jam curru, nescio quis Teloniatorum adest, res
Nostras visitare volens. Vi Patentium Litterarum id facere
prohibitus, Patentes ipsas subscribendas asseruit, quod cum
etiam negaretur, ad minus (inquit:) patentes hae Litterae
meis quoque Collegis, qui duo sunt, exhiberi debent.
Itaque famulus noster cum Patentibus ad Telonium missus,
adjecto mandato, ut eas legendas exhiberet quidem, sed nihil
adscribi patiatur. At illi arreptis vi Patentibus adscripse
runt denique: Currum cum 2bus cistis libere transivisse
per Iglau. Res ista nobis primum indignationem, sed dein
frequenter risum movit. Cum audiremus Iglavienses
à suis ineptiis aequè esse famosos, atque Styrenses in
Austria, et Gyöngyösinenses in Ungaria.

Hinc itum per Vomabrod. Steck. Blumenau. quae loca
una cum elegantibus Castellis, et amplo ferarum horto
ad Comitem Palme pertinent. Sunt ex hac Familia
aliqui Barones Palm in Austria, et aliqui Nobiles
Palma in Ungaria. Circa 7a. Venimus in Teutschbrod
Visitatus Rssimus D. Decanus Loci Parochus. Nox in
Diversorio exacta, quam non nihil turbarunt Tubae, et
Tympana, sub quorum sonitu Ludi Magister arbores Ma
jales ante diversas domos plantabat. Majus. 1.

Hora sexta in Templo Parochiali Sacra diximus. --
Insolitum mihi erat videre, quod tres Capellani superpe
liceis, et Stola induti, Confessiones excipiant — Per Stan
Habern. Ventum in Ienikau. Hoc in itinere Circulus
ferreus rotae ruptus. tempore prandii reperatus est.
Discessimus sub hor. 2am in Czaslau. tum Malin,

Majus. Ubi elegans Abbatia Cisterciensium, pratervecti Colinū vesperi appulimus. — — Urbs est ampla. Munimentis abundat in tota circum vicinia, unde facile conjectare licet Exercitum hic stetisse. Forum amplum, domus singula ita arcubus instructæ, ut sine madore pluvio tempore circuiri possit. Ceterum domus deformes, incultæ, tenebricosæ. hominum mera fæx. Si paucos Officiales excipias. Judæis abundat. In diversio Cubile accepimus rebus omnibus vacuum. Vix cœnulam parare noverant. Nox supra Stramen exigenda. In vicina Cauponaria domo stupidissima Musica resonabat; si tamen musica dici possunt duæ fistulæ penetrantis, et Absurdi Soni, toni vero nullius. Bené quod hora 10 cessaverint! Vigil quoque Nocturnus non potuisset mirabilius horas proclamare, quam fecerit. Verbo: Colinizt nicht vor uns!

2. Hora 6ª maturavimus abitum. Per Planian, et Boëmischbrod perventum pro prandio in Owald. Inde hora 2ª movimus, et post Biechovitz circa ½ 5ta pervenimus Pragam.

Tempus erat toto itinere faventissimum. — Via optima, et Austriacis par, imo pulchrior, quia linea recta per longissima Spatia protendebatur. — — In Bohæmia post singula Milliaria lignea pertica erecta pone viam cernitur, tabulam sustentans, in qua adscriptus legitur numerus Milliariū, quibus Praga adhuc distet. — — Agri qua laté patent optimé culti. — Montes quidem copiosi, sed tales, ut in vertice plana habeant ingentia etiam unius Milliaris, ex quibus ad totas circum vicinias prospectus; interfluentes aquæ augent amoenitatem locorū. Certé ipso Situ hæc se regio comendat, ut pro Theatro belli eligatur. Pagi, et Oppida frequentissima visuntur, et frequentiora quam in Austria. Sed hoc de vicinia Viæ Regiæ intelligendū, namque interior Bohœmia ad Occasum, et Ortum minus culta hominibus dicitur, et Silvosis montibus obsidetur. — Rudera copiosa spectare licuit, Ultimi belli Borussici tristes reliquias. Prandia, et Cœnas valde tollerabili pretio, et fere eodem quo apud nos, solvimus. Jentaculum quotidie praebuit Chocholatta Viennā nobiscum devecta.

Pragam. Vi Passualium libere ingredi permissi sumus. Majus.
Riserunt Teloniatores dum Subscriptionem Iglaviensis
legerunt.. Nos in Collegio Academico S. I. ad S. Clemen
tem diversimus. Pridem enim antea R. P. Rector datis
ad Agentem suæ Provinciæ Viennam litteris, R.o P. Hell
hoc hospitium obtulit, et ne alio diverteres oravit.
Magna humanitate Superiorum, magno Solatio reliquor
Patrum excepti sumus. Adfuit primos inter salutandi
gratia Cel. P. Stepling.. adfuit et P. Ioan. Prileßky.
S. I. Legionis Kochianæ Capellanus, meus olim Conno
„vitius.. Cum his Coena 7. ferculorum nos ad mensa
2da R. P. Rector excepit.

Hæc inter auriga Viennensis exolutus 64. flor. et quia
officio suo præclaré est functus. Cæsareum pro bibali
aureum accepit. in Telonia & Viarum floreni expensi
fere decem.
Vesperi dum Cistam aperirem, ut Vestes exciperent, deprahendi;
Capsas Barometrorũ, et Thermometrorũ atritu suo, palliola
nostra damascena ad Abbatialem Vestitum pertinentia, pluri
bus foraminibus vitiasse, itaque ad Sartorem missa, ut refi
cerentur. alterũ damnũ fuit, quod Mercurius ex utroque
Barometro, integris fistulis excussus fuerit, hi non obstante
singulari artificio, quo erant constructa. Vide Partis Secundæ
Cap. §.

3. Dictis Sacris, Sumptoque in Apotheca Ientaculo Speculam
conscendimus. Turris est rotunda. ascensus per gradus ligneos
per molestus. in summo est ambulacrum circa turrim 4. v 5
pedes latum, stratum quadrato lapide, et Cancellis ferreis
circa munitum. Præter alia instrumenta, et præter duos qua
drantes murales in radio circiter 6. pedũ, nondum tamen divi
sos, placuit mihi singulariter Machina parallactica, et
unus quadrans in radio 3. ped. mobilis. Duæ hæ machinæ
cura R. P. Steplin. hic Pragæ constructæ sunt, tam solidé,
accuraté, et nitidé, ut Anglicũ laborem credere posses..
Bibliotheca pulchra quidem, non tamen Viennensi, aut Tyrnavi
ensi comparanda. Musæum, quod vocant physicum:/ Machi
nis constat artificialibus. puta diversis automatis horologis.
Statuis se ipsas moventibus, et progredientibus. Varÿs Syste
matibus Cœli, aut Astri cujusquã Cursum repræsentanti
bus. quæ singula, singulis mensis imposita, et bono ordine
collocata præclare in Oculos incidunt. Neque solũ inventione
et varia motuum aplicatione, sed ipsa etiã materia, plerumqs

Majus Aenea, et nitide laborata oculis Spectatorum sese comendans. Artifex plerarumque habetur quidam Noster Pater non pridem fatis functus. Ostenditur hic etiam Octans parvulus è ferro, qui Magni Tychonis fuisse dicitur, aliud nihil e Tychonianis instrumentis habens. - - Collectio Mineraruṁ et Lapidum pulchra est: Dolendum, quod non suo ordine et Classibus distributa sint, verũ in ordines architectonicos, variasq pyramides, composita!

Collegium ipsum Magnificum est, atque verò amplissimuṁ Ecclesias in sua ambitu complectitur omnino quinque. Urbem parvam dixeris; plateas repraesentant ambitus latissimi. Cubicula tamen sunt parva; et magnus incolarũ numerus facit, ut Scholastici imediate infra tectum habitare co-gantur. Refectoriũ magnitudine sua templũ refert. nec Viennense, nec Tyrnaviense, huic vel à longe comparari potest. Ambitus ornati sunt innumeris Imaginibus, a Coadjutore Nostro recenter pictis.

In prandio à R. P. Rectore ad mensam primam iterũ tractati sumus. Tot inter fercula nullum erat è pasta confectum. Videntur hujates hoc eduly genere rarius uti, non tam ob pretium farinae, ac tritici, quam ob usũ constantem Cerevisiae, cui magis cum carnibus, quã pastu convenit. Patribus Domesticis modicum vini, Scholasticis poculum unicum apponitur, cerevisiae vero tantũ, quantum cuivis placet. post Prandium curru Rdi P. Rectoris 4 equis prajunctis in Comitante Scholastico Theologo Urbis aliqua Templa, Moenia, Collegium S. J. alterũ &c. Visitavimus. Coena in Collegio ut heri.

4. Curru iterum R. P. Rectoris per pontem Moldavae impositum ad Templum Cathedrale devecti sumus, comitante eodem Scholastico: Invisimus ad Ill: ac Rndsũ D. Vicarium, Virum omni aestimatione, et amore dignissimum, petivimus ab eo occasionem nobis praestari, ut ad Corpus S. Joannis Nepomuceni sacra ducere possimus. Ille Abbates Italos ratus /: Vestitum enĩ Germanicũ ex integro nigrum, cum collari, Tabellis duabus albis dependibus more Abbatum, instructo, desulimus, una et Palliolum e nigro Sericea materia ;/ Patentes a nobis exhiberi petijt. At intelligens, se cum Ro P. Hell Societatis Viro loqui, mirum, quanto Solatio incesserit. - dolebat

Unice quod Eundem nec hodie propter Consistorium celebran Majus.
dum, neque Cras, cum abitum in crastinum pararemus,
prandio excipere potueris, et multa, ut Ipse dicebas,
erudita conferre. – Misit illico nuncium, ut nobis
dicta Ara ad Sacra celebranda pateat. .. Corpus Sacrum
Argentea tumbæ inclusum ita collatum est, ut et ad caput,
et ad pedes Sacrum dici queat. Circum cancellis æreis
turba arcetur. Sacra fiunt utroque e latere sine intermis
sione; comunicantes adsunt constanter, uti et sub Sacris
nostris aderant bene multi. .. A Curatorum uno exhibi
tus Nobis Templi Thesaurus, inexplicabilis pretÿ... Insignes
Multorum Sanctorum Reliquias osculo venerari licuit, uti et
Linguam S. Joannis. .. Templum vastum Gothici operis in
bello ultimo a globis Tormentarÿs damnum facile 100000 flo
renorum tulit. .. Invisimus P. e S. J. Archi Episcopi
Theologum et Cancellariæ Directorem. . item Palatium Archi Epi
scopale, absente Domino. . Aula Cæsarea in monte sita, et
a longe spectabilis, auget Urbis Magnificentiam, quæ ceterum
seu magnitudinem seu Aedium elegantiam, seu hominum fre
quentiam et ornatum species multum ad Viennam accedit.
Post visitatam Professorum Domum, ejusque Templum elegans, quod
nunc Gypso imbuitur, itum ad Hortum Collegÿ Academici
ubi cum paucis Patribus R. P. Rector solenne prandium
præbuit. Sub Tonitruis, et Fulguribus redivimus. Ego
Budam et Tyrnaviam litteras scripsi.

Sacra in Templo nostro dicta. .. Res composita, ut parati 5.
essemus ad iter. . Prandium in Horto /: transitur navicu
la per Moldavam :/ quod tota Comunitas prima vice ibidem
sumpsit. Redivimus post 2da, et conscenso Curru Okrts=
=cziczynu, vitris instructo, prajunctis 4 equis; Pragâ circa
3tiam Discessimus. Exceptori Hospitum ½ Souveren datus.

§. III.

Iter Pragâ Dresdam, & Lipsiam.

Tempestate serena, et aliquantum calente. Tursko præter
vecti, in Welbern noctem egimus, præmissa Coena, quam
Phasianus ornavit, et e vicino Phasianeto C. Auersperg.

Hora 6ta discessimus, et per Budin, Nuper a Borusso 6.
flammis consumptum. Relicto a dextris Leibmeritzio, veni
mus in Lobositz. Via satis bona; - - faciæ enim Viæ Pra
gæ cessarunt. Plagæ hic quoque erat amoenæ, villis et
arculis instructæ. Montium vicinorum sumitates, plerumque

7

Majus. occupabant Arces veteres, aut hostiles Speculæ, vidimus hic campum, et montem in quo famosa pugna Lobositzensis acta. in prandio præter alios pisces Salmo optimi sapo ris comparuit. Post Secundam horam viam valde ini quam ingressi sumus. a dextris fluebat Albis, a sini stris pendebant marmorea saxa ruinam constanter mini tantia. via unica, et ita angusta, ut currus sibi obvi„ „antes decedere nequeant, via eadem frequentissimis, et magnis lapidibus oppleta. unde agitationes, et succussio nes tantæ orienbantur, ut vix pares essemus ferendo. In Aussig Collatiuncula sumpta aliquantum quievimus. Tum ingentem montem via difficili, usque ad $\frac{1}{2}$ 9nam conscendi mus. Noctem in domo solitaria acturi,.. Videbatur hinc sacellum candidum in culmine montis cujuspiam, quem nos oculi judicio altissimum omniū Bohemiæ montiū credebamus, et humano pede vix adeundū. Cui autem sequenti die

7. Viam ingredi debebamus, recta ad sacellum illud ducen tem. quatuor horarum spatio cum lapidibus innumeris luctati, tandem parum aberamus à summo culmine. Ego Equorū currū etiam vacuum /: nam nos pedites ibamus:/ misertus, hortabar aurigam, ut aliquantū subsisteret, equisque respirandi tempus concederet. diu reluctatus, denique stitit.. Sed enim equi priores ad naturā suā reversi, loco se deinceps movere noluerunt. quod futurum auriga prœviderat. Dum nos varia tentamus R. P. Hell ad verticem montis hujus Nullberg eluctatus rusticum quendam cum duobus bosculis in subsidium misit, qui nos non solum ad hunc, sed et ad alterū vicinum montem promoverunt. dein Petersvaldam, et circa 11am in Pies higl advenimus. O! si iterum Py. Deucalion aliquis humanum velit reparare genus, huc adsit! et lapides intra Lobositz,, ac Pieshigl sitos mittat post tergum suum. novis mortalibus totum certè replebit terrarū orbem! Petersvalda ædes habet more Batavo exstructas, inferior nempe pars lapide constat. Contignatio superimposita, è trabibus, decussatim per crucem inter se connexis. trabes ipsæ vario colore pinguntur. Sed spatia intermedia late ribus, limo, cæmento explentur, et calce obducuntur, nec ingratum oculis spectaculum præbent. Fodinas in pro pinquo esse odor ipse prodidit, quam et viæ interdū mine ra ferri, et excoctis scorijs reparatæ videantur. hic finis Bohe miæ.

Prandiolum solvendum erat Moneta Saxonica. Cujus Species
hic adscribo.

Moneta minimæ speciei dicitur Dreierl.
Duplum hujus dicitur ein Dreyer
4. Dreierl, vel duo Dreyer faciunt ein gutten Groschen.
En similitudinem inter nostrates Preslabet Polturas.
2 gutte Groschen, faciunt ein Voggl groschen.
Habent dein 4 groschen stuck. 8. Groschen stuck. et
16 Groschen stuck. quod nos florenum dicimus.
24 groschen æquantur Imperiali Talero, seu nostris
30 grossis.
Aureos non multos habent, pro Cæsareo dant suæ mo
netæ Taleros 2. et 20. grossos. seu nostratis pecuniæ
4 flor. 5. grossos.
Hora 2da movimus Pyrnam, cum ibi sit erectum Telonium
neque tamen visitati sumus, neque quidquam solvendum
erat. prope Pyrnam Elegans Castellum visitur Electoris
Tusculanum recens exstructum, cum vetus à Borusso fun
ditus deletum sit. Per vias optime, et Austriaco modo
factas Dresdæ appropinquabamus. Inter tonitrua, et ruen
tia circum fulmina. Per Electoris hortum ultra ½ milliare
in longitudine extensum curru onerato ire non licuit. In
Porta Urbis, dum nos omnibus ignotos crederemus, adest
Teloniator. Et, an non hoc curru Maximilianus Hell Cæs.
Regius Astronomus in Daniam proficiscens contineatur? in
terogat. Affirmantibus Schedam porrigit à R. P. Superiore
Residentiæ nostræ scriptam, in qua Domum suam pro hospi
tio offert, et ut ibi comorari velimus, rogat. Comitante
Teloniatore viam in Die Geistliche Haüss. sic enim Resi
dentia vocatur, instituimus sub vehementi pluvia. Summa
humanitate exceptis singulis nostrum cubile elegans attribu
it P. Superior Hasauer. Teloniator accepto bibali rediit.
Domus hæc in mœnibus sita, tecti loco aggestum cui tor
menta incumbunt habet. Cubilia ita copiosa, ut quisque
Patrum, qui 7. sunt duo occupet. Prospectus ad Albim,
ad Pontem Dresdensem, et totam late viciniam, est ex vero
elegantissimus. Pertinet hæc domus ad Electorem Ipsum,
cui Patres censum dependunt 400 Talerorum; hortum
quoque suburbanum Electoralem dicta ratione possident.
quando Lege Patria hic cautum, ne Religiosi, aut aliæ
Romanæ fidei homines, fundos proprios habere possint.
Patres Nostri, qui partim Concionatores, partim Operarij sunt,

Majus. unus vero Sex Classium Professor. Vestitu utuntur penitus seculari extra domum. Coena lauta excepti Sumus. Infortunium Dni Hoffmann Consiliarij, in Custodiam detenti cum dolore audivimus.

8. Vestitu nostro Seculari nigro induti, sine collari, quale apud nos Clerus habet. Sologue galero caput tecti in Templu concessimus Sacra dicturi. Templum ab Augusto III. regia magnificentia exstructum, centum justæ Magnitudinis Sanctorum Statuis, foris in Coronide Templi duplici ordine dispositis, mirè ornatur. Turris perelegans nondu campanas habet. et dubitatur an Civitas admissura sit. Chorus templi per arcum cum Aula Electorali conjungitur ubi constanter Miles excubat. in Ara Majore præter Crucifixu Elegante, et Iconem Ascensionis Dni 300 aureis Romæ pictu nihil collocatur. Tabernaculu cu Venerabili, in Ara Laterali situm est, non procul a majori distante, et de S. Sacramento nomen habete. e parte altera huic respondet Ara S. Crucis. In quatuor Templi angulis itidem 4 Aræ. Una S. Ignatiu altera S. Xaveriu. 3a. S. Brunonem. 4a S. Joan: Nep. refert. Pavimentum marmore stratum. Muri interiores gypsum expectant. Porta primaria obvertit Ponti per lapideo per Albim structo. 550 pedum e lapide quadro Sed duo juga pontis 40 pedes complectentia sublata sunt ut foru ad Frontem templi amplius redderet, unde Albis Angustius fluere coactus. ~~Foro~~ Inde etia factum, ut Crucifixus Aeneus in ponte erectus, non amplius medium occupet. Sed huic littori Vicinior sit. Media Undecima Concio habita à Concionatore Aulico Dominicali. /: erat enim dies Dominicus:/ duravit solu media hora, pro consuetudine nempe sapate. Adfuit tota Aula. dein S. Cantatu; sub qua Electoris Musici Voce, et instrumentis præclarissime concinuerunt. Prandium apud Patres splendidu, Tokaino quoque Vino nobilitatum. Advenit sub mensa R. P. Hertz Confessarius Electoris R. P. Hellium salutandi causa.

Circa 2dam Ad Excell. Comitem Wurmbrandt Aulæ Cæsareæ Legatum, Pedibus portatilibus delati sumus, erat enu pluvia vehementior, et in hac urbe Curruum vix aliquis est usus. Ille initio, pro suo quo in Societatem Nostra est animo, sat frigide nos excepit. At Lectis Comendatitijs ab Aula Litteris, quas ad eundem scriptas, tradidimus, jam multo officiosior, ad crastinum quoque prandium invitavit.

facturum se pollicitus, ut ea quae visu digna essent, nobis in spicienda paterent. At Comitissa (astronomici studij amans) multa hilaritate sermones miscuit, Coeli Phaenomena concernentes, et plures etiam in crastinum reservabat. Ob pluviam ad PP. reversi sumus. Vesperi jucundum erat naves velo instructas videre per albim vento propelli. Majus.

9. Dictis Sacris adfuit Dnus. Mötzburg missus a Com: Wurmbrand. Visitatus P. Hertz. Inde itum ad Galeriam Electoralem. Ingressi nomina nostra Alba inscribere debebamus. Exhibitae dein sunt Icones innumerabilis multitudinis, a praestantissimis Pictoribus multiplici arte pictae, et omnes ingentis pretij. Mihi maxime arrisit Cabinet, in quo Icones cum Pastel seu siccis Coloribus pictae asservantur. spirare vultus, moveri membra, agitari fluida putares. ita omnia ad vivum expressa. Imagines vero Miniatour picta, Mou der Gr. Smolzraun Arbeit. omnia longissime antecellunt. Prandium apud Legatum satis tenue. More nempe Dresdensium, qui substantiam suam in Ornatu externum impendere jejunante interea stomacho impendere dicuntur; Tabaci fumo, et Cerevisia passim vivitur. – Media Vini, et quidem 8 grossis, seu ½ floreno nostratis moneta emitur. Post Vale Legato dictum, ivimus ad P. Brizkom curam habentem Fundationis à Regina p. m. factae pro pauperibus Virginibus. Aedificium et Sacellum pulchrum, sed sine aditu publico. . . Per pontem ad Novam Civitatem itum, sed Pater Castrensis domi non erat. . hic elegans Statua Augusti Regis, equo insidentis ex aere fusa. – Domus multae earum, quae propius ad Moenia sitae sunt, et in ultimo bello ruinas egerunt, nondum reparari poterant. Interim aliae aedes, tam cultae, tam ornatae, plateae tam mundae, tam regulares, ut pulchiorem, nitidioremque Urbem ego quidem non viderim. . Incolae sermone, vestitu, moribus cultissimi, sed in Romano Catholicos, praesertim Nostros, implacabili odio. Non ita pridem Xaverio Principi Electoratus Administratori a Statibus propositum, ut ex Aula dimittere velit homines Societatis. Et ne putaret hoc in fraudem Religionis Romanae fieri. Suadere se, ut Viris uteretur ex S. Benedicti Ordine, Religionis, et Doctrinae fama, aeque laudatis. Sed Princeps optimus, reposuit. Subditorum non esse Legem ponere Principibus suis, quibus Conscientiae Arbitris, uti deberent. Vesperi ad Residentiam itum, ubi post Coenam, et aliquot Arias a Discantistis atque Altistis Residentiae decantatas quies.

Majus. 10. Die hac ad Alloquium Serenissimæ Electoralis Saxonicæ Domus admissi sumus. Serenissima Princeps Antonia Cæsar. Caroli VII Filia, Defuncti Electoris Vidua, et Moderni Mater. adstantibus bene multis Aulicis, atq; inter hos Patre suo Confessario, ac P. Hertz, Varia de Itineris nostri Causâ, modoq;, et fructu locuta est. Magnæ Mentis Principem esse facile licuit conjectare. Circa horâ 10. Electorem Ipsum Fridericum Augustum, cû P. Hertz et Superiore adivimus. Anno hoc Gubernium capessit, cum ingenti omniû spe, optimi Regiminis futuri. Princeps Carolus compassione dignus. Usu enim utriusq; pedis de stitutus, in Sella rotis instructa sedens nos excepit. adfuit et Maximilianus Octo duntaxat annos natus. Sed Antonius Princeps cum suo P. Instructore inter Globos, mappasque Geographicas nos prastolabat. Indolis, et capacitatis Regiæ pulcherrimos in Scientijs progressus facit. Evolvit illico in mappis, globisq; Wardoëhuusiû, deq; ejus Latitudine Longitudine diei noctisq; duratione scitè disseruit.

Duæ amænissimæ Principes Amalia, et Theresia in certas Sceptorum spes latè crescunt.

Prandium apud PP. Aulicos. qui prope Aulam unâ simul domum incolunt, et 8 fere sunt. ornarunt illud 4 preclâ ra fercula, ab Electore ipso Nostri gratiâ huc transmissa. Patres hi incredibile solatium ex præsentiâ Nostra habuerunt. — Domi, et quoties ad Templû, vel in Aula, vel cû Aula publice comparent, Vestitu utuntur Societatis. Alias vero penitus seculari.

Post mensam ducti sumus ad Museum Physicû, Instrumentis physicis, et machinis satis bene instructum. Tû ad Thesaurum Electoralem inspiciendum. Dein Collectionê omnis generis animalium. Denique rerum Naturaliû. Mineraû, Lapidû, Conchiliorum. Magnificentiâ, Varitatê, pretiû, omniû istarû rerû describere non mearû est Viriû. multas horas vel obiter in spiciendo consumpsimus. Vastum ædificiû, quo hæc continentur Zwinger nominatur. . Aderant ubique Præfecti Ipsi harum Collectionû, Viri spectabiles, ut facile paturis Ipso Electore jubente hæc nobis fuisse exhibita. . . Sub reditum adfuit D. Pärttner e Vinno pago huc profectus, ut R. P. Hell videre posset. Volebat et Tubû a se constructum vendere. Sed referre debuit. . Baroccarius attulit Baroccas ad Dresdensem modû factas. Singulas 4 et ½ f. solvimus. Tum Cœna ut heri, quies.

Movimus Dresda sub horam 8vam dictis prius Sacris, sumptoque Majus. 15.
consueto jentaculo. – hic primum Barocca capiti imposita.
currus erat tectus quidem, sed sine vitris, unde pulveri, et ven
tis pervius – Licentia a Postæ Præfecto petenda, ut via postaria
proficisci possimus. in Meissen prandium. Est hic Fabrica
primaria Porcellanæ saxonicæ. . Triennio Urbeculam Borussus
occupavit, fors ideo Porcellana hæc intolerabili est pretio.
Per Auerndorf, Stanchitz vesperi ventum in Hombertsberg.
Est hic Castellum Electorale Regij operis, Venatorium dicunt.
Circum Sylvæ amplæ, et amœnæ quasi in constanti plano
sitæ. Venationibus aptissimæ. Divertimus apud P. Suberth.
qui hic Capellanum agit. annis 26. Vir sexagenario major.
Cœna et hospitio nos excepit. . Dolet animas suæ curæ com
missas centesimum vix æquare numerum, cum prius sexcen
tesimum superarint. Officiales nempe, et famuli Aulici emo
riuntur, nec novi ipsis subrogantur, Aula Œconomizante.

In Festo Ascensionis Domini. Sacra in Aulico Sacello dicta. 12.
iter dein per Wurzen in Weurtz, und Wissbruck
continuatum. Sumpto prandio circa ½ 6tam Lipsiam
intravimus.

In hoc per Saxoniam itinere Viæ satis Bonæ. . Columnæ
cum Sanctorum Statuis, aut Crucifixi effigies, quales in Bohe
mia multæ juxta vias visuntur; per Saxoniam sunt nullæ.
in Diversorijs pretium est tolerabile. Cerevisia passim ama
ra, et medicinam olens bibi vix potest. . in ijsdem non
serviunt hospitibus famuli, sed ancillæ, nec habentur sic
dicti apud nos Kellner sed Kellnerin. . Ista ubi hospiti
insinuat, quid pro prandio solvere debeat, semper addit:
Und der Köchin nicht zu vergessen. hoc est: Cocæ debet
dari præterea bibale, duo nempe vel 4. grossi.

Habet Lipsia in uno sui extremo Arcem, cum solidissima
Turri insigniter munitam, quam Electorum quispiam ad contra
Cives Urbis in officio continendos extruxit. unde et
Trotz=Schloss vocatur. In hac Terni nostri Patres (: Ca
pellani Electorales dicuntur :) habitant. Maximo solatio ipsis
fuit nos illuc divertisse. Primus vesper vario sermone
exactus. 13.

Mane dictis in Sacello Aulico, tribus aris instructo, Sacris
extra Urbem Machinam scribentem data nomina inspexi
mus. dein Colonellum supra Sacellum habitantem visitavimus
Virum probum, et antiquæ fidei. Prandio nos ijdem Patres
exceperunt frugaliter. Dein cum P. Superiore Dont, curru
per Urbem vecti; Celebriores aliquos Professorum invisimus.

Primus fuit D. Heinsius Universitatis Mathematicus antea Petropoli per annos 9. Astronomus. Paucula sua Instrumenta infra tectum locis iniquis statuta habet. Venit ad eundem, D. Professor Poeseos Bèll. natu Posoniensis Ungarus, et Celebris illius Medici Bèl Filius. . . Physiognomia Viri, et agendi genius multum cum P. Nostri Pray convenit. . . Laudavit majorem in modum P. Kaprinai opus recenter editum de Mathia Corvino Interogatus quid de Operibus Patris Prey sentiat, se illa ignorare respondit. Inde ad D. Pehm ~~Medi~~ Iuris Professorem, et actualem Rectorem Magnificum ivimus. Tum ad Vincklerum Profess. Physicæ. Omnes hi Viri incredibili humanitate nos exceperunt. . . Putabamus nos ignotos venire, sed tota Urbs de adventu nostro jam mane scivit. Elenchum enim advenientium, et verum quæ ad portas Urbis per diem geruntur, vesperi Typis exscribere, et mane summo per Incolas distribuere consuetum est. In tali scheda, et noster adventus fuit publicatus. . . Professores hujus Universitatis valde tenuiter fundati sunt. Nec possent subsistere nisi privatas Lectiones Discipulis bene solventibus darent. Adsunt autem multi exteri, et Illustrissimæ quidem Nobilitatis. . . dolendum quod mores ~~horum~~ horum adolescentium intra breve tempus funditus ruinentur. . . Non libenter habent Viennæ Collegium Therezianum institutum, cum ex illo tempore paucos Viennâ habeant Auditores. . . Accessimus et D. Pellerth. non sine admiratione deprehendimus Virum summe hypocondriacum. Vultus et Statura similitudinem habet cum Generali Laudon. . . Laudavit Viennenses, quod intra breve tempus Linguam Germanicam multum sane excoluerint. Coena apud Patres.

14. Sacra habita, dein Curru Hortos suburbanos inspecturi ivimus comitante P. Petsch, Superior enim heri pedes violentavit, et hodie admonitioni podagricæ deservire debuit. Horti D. Appel. Richter. Bosen. Bartl sunt inter præcipuos. Ut verum fatear, præclaras laudes merentur. neque mirum. Namque Lipsienses, æque ac Dresdenses famem pati insigniter noverunt. pecuniam, quæ a luxu vestium comparato superest in ornatum hortorum vertunt. . . Horti singuli, sunt autem circa Urbem plurimi, ædes habent hortenses publicas, eleganter instructas, et cuivis semper patentes. Vesperi omnis generis hominibus horti, et ædes complentur Ambulatur. Bibitur. luditur &c: Omnia, quæ libent, licent. At fructum, vel florem decerpere crimen est.

Nobis e hortis exeuntibus ubique ancilla hortensis ad Januam in orbiculo fasciculos florum obtulit, qui uno, alterove grosse rediumuntur. . . Prandium apud Patres.

Post hoc, ut conditum erat venit D. Bell, cum curru suo proprio et nos ad Bibliothecam Senatûs deduxit. . a Dno Jubert Judice Civitatis et a Rectore Magnifico, alijsque Professoribus, et Senatoribus honorificé plane excepti sumus. Nobilium Studiosorū copia adfuit. . exciti sunt nempe desiderio Caesareum videndi astronomū. Bibliotheca ampla armaria librorū duplici ordine in medio sita habet, ut circuiri possint. Portis armariorū retia e trata contexta pretenduntur, ut libri quidem videri, sed n̄ excipi possint. Mumiam pulchre conservatam ostentant. . globū Coelestē et Terrestrem magnitudine 3 pedū in diametro. Hastā è dente piscis Unicornis dicti; bellè laboratam. . Cymelion multo auro refertum. . Judaeorū Tabernacula cum scripto Decalogo. Vetera manuscripta, et Libros primi aevi. &c: Omnia hoc ipse D. Judex singillatim inspicienda porrexit.

Itum dein ad Bibliothecā Universitatis curru. alij pedites breviore viâ usu. pari ratione et humanitate nos hic exceperunt. . Istud Librorū repositoriū, nec eād aliud nomen meret, absurdū est. – fuit olim obscurus ambitus Monasterij Patrū Dominicanorū. Neqs librorū quidpiā singulare. – – In angulo simulacrū sedentis Dominicani, et crucem manu tenentis habent. . dicunt ipsū ex pertinacia edere noluisse, et fame perijsse. licet constet, cur? et a quibus inuratus fuerit? . . Theatrum anathomicū D. Prof. Pohl exhibuit. sed ego quantū aestimo hanc ass scientiā, tantum abominor praxim. aspexi tamen Sceleton humani corporis 4 solū digitos longi. . et Leunculū triū digitorū.

Die Dominica ¼ ad 9nā cepit Sacrū Cantatum. Musice loco habetur cantus Comunis populi. Dein Concio, ac iterū Sacrū. – – Catholici circiter 600, Lipsiensibus exosi omnes. . . Prohibentur habere Campanile, aut domum propriā; neque inter cives computantur. . Vivunt tamen, DEI beneficio, exemplariter. et pietate sua, castisque moribus multos nostratiū confundunt. Sumpto Prandio Apothecariū Richter accessimus. . Collectio Conchiliorū, aviū, minerarū, animaliū in Spiritu Vini hic visitur completissima. Apud aliū Dnū insignem Galeriā selectarū Imaginū contemplati sumus. – – Juvenis Comes Hoenloch Hafniensis, Physicae studiosus ex inoculatione morbillorū convalescebat. est Patri Sehm niae additus. . Valedictum Do Bell. Vesperi advenit P. Bierner Castrensis militum Electoraliū. Coena apud Patris lauta 15o.

Majus cum Vino Capo = Conin, seu ex Capite Bonæ Spei allato, à multo Tokaino cedit, cedit tamen. Prima vice potum Anglicum Punsch bibi. Conficitur ex aqua, Succo citrino, Saccaro, et Cremato. non male Sapit. D. Schumacher Dua Calendaria Obtulit Rº P. Hell; et futuri Veneris transitum à se calculatum æriqne incisum. Elemosinam accepit, auream.

Ceterum Lipsia proxime accedit ad Dresdam. Domus elegantes, plerumque fenestris prominentibus /: Erker :/ instructas. . . Mercatorum fornices innumeri. . extra muros quadruplici Serie locatæ Sunt arbores circa totam Urbem ambulantibus Umbras præbituræ. . . Borussus quidem eas omnes excidit. Sed novas illico implantarunt. Turris in Arce 170 pedes alta, in diametro 24 passus occupat. crassities muri 10. pedes habet, et quam optime usibus Astronomicis aptari posset.

§ IV.

Iter Hamburgum, & Lybecam.

16. In Festo S. Joannis Nepomuceni, peracta devotione currum comodissimum quatuor equis iterum instructum conscendimus. Per Steidits Saxoniæ limitem, venimus in Brandeburgicum Halam. Sumpto extra Urbem prandio noctem in Coenneren egimus. Hodie utendum fuit Moneta Borussica. Species easdem complectitur quas Saxonica, nisi quod in una sui parte Caput Regis referat, in postica vero adscriptum habeat IV, vel VI, vel 12. Einen Reichs Thaler.

17. Hora 9ª movimus. ad Alsleben trajecto fluvio Sale Halberstadiensem Principatum ingressi per Ascherssleben ~~[illegible]~~ pro prandio in Harim perventum. hic Butelia Franciai vini 6. grossis venit. Cœna extra Urbem Halberstadt. Locus Sat miser, habet tamen aliquot Monachorum et Monialium domicilia. in Cœna com paruit patina cum Oriza, diphtongulis, asparago, et tribus Columbis [illegible]. Solvendique erant Imperiales tres, cum 8 grossis.

18. Hora 9ª iter ingressi per Hessen ad Rocheln pro prandio ventum. Heri, et hodie in Vicinis Collibus Turres, Seu potius Speculas hostiles copiose erectas vidimus, ita ordinatæ Sunt, ut Vigil in una earum existens a pluribus videri possit. adeoque adventum hostium intra brevissimum tempus, remotissime distantibus comunicare. Una harum Specularum dimensi sumus.

Basis erat quadrata, latere quolibet 16 et ½ pedes occupante, Crassities muri 4. pedum. post altitudinem unius orgiæ videbatur fornix, supra fornicem porta patebat, sed ope scalæ adeunda. reliqua altitudo in tres partes divisa, totidem contignationibus distinguebatur, nunc et trabibus, et tecto carebat pacis nempe tempore. Tota altitudo 80 pedum erat.

A prandijs Wolfenpütl attigimus, unde Elisabetha Imperatrix Mariæ Theresiæ Genitrix originem traxit. Civitas ampla, et elegans præclare munita, vicinam longe amœnissimam reddunt arbores pulchro ordine dispositæ et Conclusi horti, qui vivis sepibus ita cinguntur, ut non solum oculis, sed et pedibus sint pervij. Hortus præsertim Principis, cum Regio Palatio, et Silva adjecta, nunquam satis laudabitur. In medio Silvæ, Principis Lust-Haus, refert hexagonum regulare. tria latera opposita occupantur a portis, ad quas per gradus ascenditur, alia 3 latera per fenestras lumen admittunt. Via hac jucundissima pervenimus in Braunschweig. Urbem amplam, bene munitam. Oker fluvius Valla bis circumfluit, ipsamque Urbem dividit. fora habet 5. elegantia, et salientibus aquis instructa. Domus pleræque 4 contignationum, sed ita structæ, ut superior sit latior inferiore duobus fere pedibus, unde suprema plurimum in plateam prominet. Quia vero domus non sunt altæ, adeoque etiam fenestræ non altæ, et superior contignatio ~~ad lumen~~ prominens lumen adimit sibi subjectæ, multis fenestris domum instruunt. Unde primo intuitu domus tota appareret esse, fenestra unica, aut e vitro structa. Vix medius pes inter fenestras interjacet, cui valvæ complicatæ aptantur. Lecti quoque in cubiculis, asseribus pictis præcluduntur. qui itidem fenestrati sunt, ut lumen in lectos incidere possit. Noctem sat comode exegimus in Diversorio. – Ceterum hic diversoria non habent Insignia, quibus ab alijs domibus distinguantur. Moneta hic loci utuntur Brunzvicensi; neque Saxonicam, neque Borussicam acceptare volunt. Est vero Brunzvicensis pecunia simillima Saxonicæ, eademque computandi ratio, nisi quod in antica sua parte Equum refert, in altera adscriptum sit, quotnam nummi hujus speciei Thaleram æquivaleant. Pro aureo Cæsareo seu etiam Hollandico dant 2 Thalleros 20, vel 18. grossos. Rogati ut pro Souveren d'aur darent tres aureos, omnino noluerunt. – Thalerum sibi superfolii postulantes. Feliciter apud Famulum Nostrum minores aureos deprehendimus, ne majores cum danno commutare cogeremur.

Majus 19. Hora 6ta Desertum Luneburgicum ingressi sumus. prandium in Mohoff. Ubi bubula salita vivitur, cum recentem per plures hebdomadas non acquirant. Circa 8vam Zell attigimus. Urbem pulchram, et iterum totam fenestratam. Visitatus Dominus Medicus Taube, eique à Fratre suo Viennae existenti litterae redditae. Invitati ad Hüttnergarten: sic Coena vocatur: renuimus manere. Extra Urbem in diversorio Sandgruben, optime, et splendide instructo, post lautam coenam, noctem inter Philomelarum cantus exegimus. Hier lebt man recht gut!

20. Urgebat abitum Auriga pro more suo, cum sciret, se lentè processurum, et revera more limacum ibamus. erat quidem via arenosa, et coelum pluvium, sed tamen Auriga nimium studiosus equorum suorum. – Desertum hoc Lineburgicum, amplum quidem est, sed tamen silvulis non infrequentibus distinctum, in quas sese Ruricolae recipiunt, exstructis domibus mirabilibus. In una enim domo, sub uno tecto, Hospes, cum tota familia, et tota substantia pecuaria habitat. Vaccae, Boves, Equi, Setigeri, omnia simul, et tamen, quod mirere, sine pedore, sine sordibus, omnia munda. In simili domo apud Rusticum prandium sumpsimus, quod ipsi nobis paraveramus. Chocholadae gustum, et saporem vehementer mirabantur, Nomen se quidem Chocholadae audivisse, sed nunquam cominus vidisse. hospes asseruit mirabundus, credo donatam sibi tegulam hodiedum raritatis gratia conservat. in porta hujus cubili adscriptum legi cretâ:

Wir bauen alle feste;
Und sind doch frembde Gäste!
und wo wir sollen ewig seyn,
da bauen wir gar wenig ein!

Hinc testudineo iterum gressu variantibus pluvijs in pagum Dehel perventum serò vespere. Domus similes prius descriptae. Noctem post modicam Coenam in stramine exegimus.

21. Movimus hora 5ta. Rdus P. Hell e gustata heri Cerevisia lurida, stomachum male affectum sensit. itaque in domo rustica, modicum Vini, cum Zacharo, et pipere condiens medicinam sibi fecit. Circa 12. Harburg attigimus, Urbeculam cultam, sed totam iterum Vitream, et fastigiatis contignationibus structam. prandium in Diversorio. Missum interea pro Conductore navium, cujus Officium est, naves parare per Albim

Hamburgum ire volentibus. Adfuit, et pro 2 Imperialium pretio, navim impedimentorum nostrorum capacem, veloque instructam ordinavit. — — Aureum Souverend'our, non aliter quam cum damno nostro unius Imperialis commutarunt. Utinam praeclaram hanc monetam nemo Seum in has terras devehat!

Vento fere contrario usi, 3 horarum spatio multiplices sinus quos albis facit transvecti circa 5tam portum Hamburgensem invecti sumus. Comitante nos Cursore anglico, qui in Daniam properabat. In portu vix interrogati unde? aut quo tendamus? omnimoda intrandi urbem libertas data. Bajuli, quorum in portu copia; et qui deferendis oneribus inservire solent, homines impertinentissimi, raptim res nostras suis volebant humeris imponere, et ad hospitium, quo juberentur deferre. Sed eum prohibiti sunt serio, priusquam de mercede solvenda esset conventum. Quod ni fiat; ubi in hospitium onera deportarunt, intolerabile pretium summa cum contumacia exigere solent. Postquam conventum fuit de pretio ad Aquilam nigram divertimus. Plena domus hospitibus, unde cubile nobis luridum sine ullo prospectu obtigit.

Missus famulus ad Legatum Caesareum Excell: Comitem Raab. itemque ad Patres nostros Missionarios; retulit magno desiderio praesentiam nostram in crastinum expectari.

Dominica Pentecosten. Accessimus Patres nostros in Domo seculari 6. contignationum habitantes, sed dimidiam partem domus alter occupat. et muro a summo, ad imum usque demisso sejungitur. a Tribus nostris ingenti solatio excepti, tum in sacellum Domus, ubi Legatus habitat, deducti sumus, Missasque diximus. Domus haec est magnifica, et e quadro lapide ad formam Viennensium Palatiorum Caesareis sumptibus structa. Amplissima sala, in sacellum publicum conversa est. Sub horam 11am Legatum accessimus, ex dolore pedis decumbentem. Ingressis, inquit, O rarae aves in terris nostris! Lectis comendatitiis ab aula litteris, majorem in modum dolebat, se aegritudine prohiberi quo minus, secundum vota sua nobiscum agere posset, et destinatos honores exhibere. Nos habitis gratiis ista nobis pro reditu reservari orabamus. — . De statu Societatis nostrae praesenti, non sine lachrymis, querebatur optimus senex, et ex vero antiquae probitatis. — Filiae ipsius Comitissae Csakianae, litterae Viennenses redditae. Prandium apud Patres. Uti et sequenti biduo. . A prandiis ivimus Altonam Urbeculam ad Regem Daniae pertinentem. Hic libertas omnis Religionis (: sed et morum! :) Noster Missionarius, praeclaram domum exstructam habet, juxta Templum Catholicum, cui praeest; exitus ex Urbe hac, est amoenus, inter multiplicia Allee.

Majus 23 et 24. Hoc biduo post Divina celebrata, cum Patribus Urbem, et Templa Obivimus.. Templum S. Michaelis, noviter exstructum e muro solidissimo, cupula tamen ligneam habet. Tres portæ, opere Architectonico multum ornatæ, sed in singulis diversa architectura. In ingressu portarum loco, sunt duo plana vitrea ad angulum rectum sese intersecantia, et quæ circa lineam intersectionis velut circa axem rotantur. Unde unica solum persona ingredi potest, altera exeunte. Cogitatio Lepidissima.. Pergulæ et Chori Copiosissimi, quos sibi circa muros templi exstrui fecerunt, Cives alicujus distinctionis, templo ipsi perfectam Theatri formam tribuit. in quo Dramata, et operas produci putares. Coenam, ut putant, dominicam, nobis præsentibus distribuerunt, Prædicatores vestitu fere nostrorum Sacerdotum Missam celebrantium, utebantur.. Nullus Virorum, meræ mulieres accesserunt. Eæque a summo vertice, ad talos usque nigra damascena materia obvolutæ.. Alij interim in suis sedibus obverso aræ dorso lapide dormiebant..

Reliqua Templa ab Orthodoxis olim erecta, Structuræ Gothicæ, in luctu suo squallent. Exstant adhuc aræ laterales antiquissimæ, cum varijs Sanctorum effigiebus, et Imaginibus Sanctorum Vitas referentibus. Sed omnia neglecta, omnia sordibus referta. Dolent nempe, quod veteri decreto prohibeantur eas Templo ejicere. In usu hic est Confessio Auricularis. Obstrictumque se putat poenitens, gravissimum cujus reus est delictum, manifestare. Sed et Confessarius obligationem habet, similes poenitentes, si comoditas publica suadet, ad Judices deferendi. præclare scilicet!

Reliquam Urbem quod Concernit. Scio ipsam a multis in astra efferri, sed mihi non placet. Domos habet 4. 5. contignationum plerumque, sed ligneas, infinitis gradibus suis, deps duetis plurimum impeditas. Spatia, quæ apud nos Cellarijs destinantur hic incoluntur ab hominibus innumeris. quorum plerique toto die Candela uti debent, qui vero pone plateam habitant, fluitantem tempore pluvio in plateis aquas, per fenestras aspiciunt.. Merces suas etiam Vina, in ligneis domibus, ad id exstructis, et in altum erectis asservant. Portam Currulem vix videas. Ad primam Contignationem ubique per gradus ascendis. In Majoribus festis Currus aliquot perstrepunt. Putantque Hamburgenses multos se Currus possidere. cum numerus eorum, cum Viennensi comparatus, sit minor quam 1 ad 100. Lapides, quibus plateæ strictissime sternuntur, ambulantium plantas miserrime afficiunt. Adde Canales plurimos ex Albi per Urbem ductos, qui Exhalatione sua, et madore auram ipsam

corrumpunt. Unus præsertim, quem nunc repurgant ope Cochleæ Archimedeæ intoleranda mephiti omnem viciniã replebat. In una Moeniorum parte est quidem ambulatio inter arbores multiplici et bono ordine Situatas, non mala, sed inamoenã reddit, multitudo fæcis ibidem inambulans. Præter Turba Judæorũ, Nautarũ, famulorum in Mercimoniis et paucos hone stos videas. Qui autem in Urbe e Mercatoribus obviĳ sunt. non est credibile quam tetram Sui imaginem menti impri mant. apparet e Vultu ipso Sollicitudo augendarũ rerum, et intenta speculatio faciendi lucri; advertitur diffidentia quam ergo obvios quosque habent; dum eos putant Sui simi „les, et alienis damnis parantes divitiãs. Unde nulla publicã hilaritas, amœnitas, ne humanitas quidem.. Illud verum Mercimonia hic, si unquam alibi, summe flore re, omniaque haberi posse, quæ mari advehi queunt.. Sed ista non tam in proprios usus, quã ad emungendos exteros, aut ut alias Provinciãs transmittantur, adsunt.. quando constat Victũ ipsorũ etiã Consulum miserabilem esse. Caro recens haberi vix potest, cum modica illa, quæ adfertur fumigetur, aut Sale condiatur illico in usus nauticos Serviturus. - - Tabaco, Cerevisia. Herba Thee passim vivitur butyro et pane. In Solennitatibus tamen Suis, profusissimi Sunt, et quidquid Cupediarum Urbs habet, in Mensa comparet. Proverbium est: Si in eadem domo eodem anno Celebrandæ Sint Nuptiæ. Baptismus, et Funus efferendum Hospitem, quamcunqȝ dives fuerit, Necessario facere Pancrot. Seu ad incitas re digi, adeo magnis Sumptibus ista celebrantur. . Portus Urbis sat capax, et multæ naves cernuntur, sed maximæ molis quæ Sunt, foris manent, ad Ostia, qua Albis cum mari conjungit. Portus hic Oculis inasuetis magnam facit apparentiã, atqui Lubecensem, et Haffniensem viderunt, non multũ Hamburgensi afficiuntur. De hortis ad $\frac{1}{2}$ milliare ab Urbe dissitis, et de hortensibus Domibus, ubi diebus integris hilaria agere Solent, nihil habeo dicere. Eos inspiciendi nec tempus, nec animus fuit. Verbo Hamburg ist nicht vor mich. Neque Ludus Campanarũ ad meum gustum fecit quidquã in Tribus turribus Lusus hic per aliquot Septimanas resonat certis horis, duratque hora integra. Veteri consue tudine in Festo B. V. Annunciatæ inchoari Solebat unus istorum, sed à posteris neglecta consuetudine, traditur fluxus et refluxus Albis fluvĳ cessasse, cũ magno navigantiũ damno. quod ipsi poena neglectæ consuetudinis interpretati iterũ lusum Campanarũ hoc festo animare cœperunt. Narrata refero.

21

Dum altera Vice ad Legatum invisceremus, deliberatum est an per Hollstein, an per Lybecam iter sit continuandum? ut cum Regia Sua Majestate in Holstein comorante, sed brevi Lybecam ituro certius conveniremus? R. P. Hell conclusit Lybecam ire, et inde potius, si Rex abesset in Holsatiam proficisci. Itaque in Crastinum paratus abitus.

Ecce autem nova Hamburgum detestandi materia! Distat Lybeca diei unius itinere. In loco intermedio Schönberg quotidie conveniunt, duo Currus, alter Lybecâ, alter Hamburgo progressus. Sumpto prandio, iter facientes comutatis Curribus, alij Lybecam, alij Hamburgum deportantur, ita plane, prout inter Vienna et Posonium Diligence currus comeare solet. Occasio Hamburgensis vocatur Ordinari Post. interea currus istorum nequaquam cum Viennensi comparandus. Est enim pure pute lateranensis, qualibus apud nos foenum vehitur. assares transversim locati sedilia praestant; locantur autem pro personarum numero, cum interdum etiam 12 eundem currum oppleant. quam jucundum sit in Vento aut pluvia hoc vehiculo uti, facile conjectare licet. Longe tamen insollerabilius malum causatur à structura Viae; cum enim planities illa paludosa sit, firmoque fundo careat. Via ingentibus lapidibus fere temere projectis, tota quanta completa est.. 5 solidissimi equi currum postarium per haec saxa raptant, potius, quam trahunt. Et peregrinos maxima solicitudo tenet, ut Viscera sua, atque animam conjuncta Corpori servent.

Incomoditatis tantae bene profecti; privatam occasionem conducere volebamus. Sed hoc Hamburgi non licet. Verum Postae Praefectus erat requirendus ut nobis Extra Post praestaret, cum curru pendulo. Reposuit se facturum modo 49 Markas s: statutum nempe pretium illico deponeremus. Numeravimus Markas, inscij quales equos? qualem Currum in crastinum essemus habituri. Nullus hic selectus admittitur. Ille Aurigam accipi debet, quem Postae praefectus mittit. Iste vero illum mittere debet, in quo est ordo vehendi, si bonos equos et Currum habere contingat bene peregrinantibus, si secus: patientia opus, aut Hamburgi manendum.. O Doctas Mercatorum Ordinationes!

Moneta Hamburgi habetur Duplex, Gravis nempe, et Levis od. schwerr. und od. leichtr. geld. Utraque ijsdem speciebus constat, hoc discrimine, quod Gravis moneta, valeat semper duplum alterius, quae levis dicitur. In qua adscriptum legitur Lips. seu Lybec habetur pro gravi; cui vero adscriptum est Danske seu Dania habetur pro levi. Suntque sequentes species.

Majus

1. Minima moneta = ½ Schilling.
2. . . . . . = 1. Schilling.
3. . . . . = 2. Schilling = 1 guten Groschen
4. . . . . = 3. Schilling.
5. . . . . = 4. Schilling = 2. gutte groschen
6. . . . . = 5. Schilling.
7. . . . . = 16. Schilling = 1. Marck = 8. gutte Groschen.
8. . . = 3. Mark = 1 Thallero = 24. grossis = 48 Schilling.

Aureus Danicus Constanter valet 2 thaleros, seu 48. grossos vel 6. Markas.
Hollandici aurei suum valorem perpetuo variant, sicut merces solent. Nam si ab ipsis petant exterae nationes aureos, illico publicatur valor aurei major quam ante. Nunc cum Poloniae Regnum aureos desideret. Unus valet 7. Markas 10 Schilling. antea solum 8, vel 6 Schilling supra 7 Markas valuerat. Altona habetur Domus Monetarea in qua Hollandici aurei plerique cuduntur. Quisquis illuc aurum adfert, post dies aliquot, aureos auferre potest, inde cusos. P. Superior nostros Souveren d'our comutavit quidem, sed tardius advertimus, in singulis thaleri unius damnum passos.

25. Hora 5ta Adfuit Auriga, sed cum curru ordinario lateranensi.. abire jussus, et currum tectum atque pendulum, prout conventum erat, adducere, rediit post horam cum miserabili, semifracto, et male materiali Leiterwagen;.. adduxit quoque bajulum, nos Träger dicimus. hic loco Schnurbäudner vocatur. Sed famulus noster indignatione plenus, eum a labore prohibuit, suis manibus impedimenta omnia ad currum deportans.. Sederamus jam in curru, cum Dnus Schnurbäudner solutionem exigit. Nos nihil promeritum fuisse: ille consuetudinem esse, ut solveretur asseruit. Auriga a hospite suo prohibitus loco antea movere, quam pro singulis cistis 10 Schilling bajulus accepisset.. quid faceres?.. Solvimus. abivimus.

Toto itinere in conspectu erat currus ordinariae postae, hominibus omnis sexus, et aetatis refertus. Compatiebamur miseris hominibus.. Totis constanter viribus uniti debebant, ne omni momento in altum excussi curru praecipitentur. Infinitae succussiones etiam in nostro curru ita acerbe sentiebantur, ut hunc diem nos supervicturos fere desperaremus. In Schönberg prandium cum illis ad eandem mensam sumpsimus, sed esurialia nobis parari fecimus, ob 4. temporum circumstantias. Vesperi ad Teritorium Lybecense pervenimus, ubi via jam longe optima. Urbs vel externo suo intuitu munditiem, et amaenitatem spirat.. Culta obviantium humanitas satis ostendit plurimum inter Hamburgum, et Lybecam interesse. Passuales ad Comendantem delatae. Nos in Diversorio apud Angelum descendimus.

Majus. Dies 26. 27. 28. 29. isthic exactus. Praestolando Adventu Majestatis Suae in Draventhall, qui in diem 28 incidere debuisset referente Dno Rolffs Agente Danico, Et cui [illegible] duo, quae Vienna R. P. Hell praemiserat inscripta erant quorum primum quidem jam adfuit, alterum non item. Idem Dnus Agens. 30 Thaleros in quotidianas expensas subministravit. Prandia plerumque apud duos Patres nostros Missionarios. Semel apud Rndissimum Cannonicum Elmendorff. Coena in Diversorio. Interdiu per Urbem, Templa, Hortos ambulatum. De quibus sequentis Capitis § IIdo complura. Barouas quoque hic curavimus formae hujatis, Illae enim Dresdenses, nimium parvae videbantur. Interim adfuit dies 30. seu feria 2da post Dominicam S. Trinitatis; quo conducta ab Agente Danico occasio nos in Dravmund deveheret.

Caput Tertium.

Colloquium cum Sua Majestate Rege Daniae. Comoratio Lybecensis, Iter maritimum Haffniam et Comoratio ibidem.

§. I.

Colloquium cum Sua Majestate

30. Die 30 May. Sumpto apud Patres prandio, Currum postharium, nostris lateranensibus simillimum conscendimus, sed cui pars posterior alicujus semitecti Curriculi erat imposita, ne solis radijs potenter urentibus nimium pateremur. Aprosio domi in Cubiculo clausus, dolens ac moerens remansit, hospiti commendatus, ne famem aut sitim patiatur. Distat Drav~~mund~~enthall Lybecca 2 Milliaribus, via dimidium lapidibus temere projectis iniquissimum erat, et Hamburgensi simile; Sub Vesperam in Pagum Drav~~mund~~enthall perventum. Omnia referta innumeris hominibus. In domo quapiam Popinaria cum Cubiculo Hospitis contenti esse debebamus. post jusculum e Cerevisia coctum, noctem in stramine exigere. ~~debebamus.~~ alios lectos hospite ipso cum sua, et ceteris domesticis, occupante. Misera haec fuit nox. Intelleximus Regem ante paucas horas in arcem suam advenisse.

31. Sub horam 8vam Nigris Vestiti, arcem Regiam accessimus. primo loco ad D: Temler itum, nunc Cancellai Rath, et quo Excell. C. Bernstorff Primus Aulae Minister ita utitur, ut Ipsius manus dextra passim compellari mereatur. Iste R. P. Hellium magna et exquisita humanitate

acceptum, illico ad prædictum Excellentissimum Bernstorf una mecum deduxit. Magnus hic Minister annorũ fere 56. Statura mediocri. Vultu amico, Sermone Suavi, niti ingenio, eximia prudentia, excellenti litteratura, et amore in Populos vere paterno in omnibus Aulis Principum pridem laudatissimus, nunquam tamen Satis laudandus quam Comiter, quam benevole, quanta honoris, et existimationis Significatione R. P. Hellium Salutaverit? non possum exprimere. Gratulari se dixit, quod Virum videat Amplissimorũ in Universa re publica meritorũ, dedisse se operam, ut et in profectione Sua, et Commoratione Hafniensi ac Wardhusiana ita haberetur, qualiter præclaris Suis meritis conveniret. — Agenti gratias Hellio quod se Evocationis hujus honore dignatus Sit, reposuit. Hoc non tam Suæ Benevolentiæ, quam proprijs meritis R. Pater Hell adscriberet. Requisitus ut occasionem præstaret Majestatem Suã Regiam humillime venerandi. se id Regi relaturũ respondit, et in antecessum polliceri Domino Suo, hanc Salutationem longe gratissimam futuram. Nos sexcentis, ijsque gravissimis negotijs occupatissimũ morari nolentes, petita in crastinũ redeundi venia discessimus. Abeuntes extra portam Sui Cubilis ipse Comitatus, verbis Officij plenis prosecutus est. . . Discessuris ex Arce Dnus Temler litteras reddidit, Vienna Hafniã, Hafnia in Holsatiam, inde huc a se allatas. quarũ aliæ erant à P. Anto: Pilgram, aliæ ex Aula Romana, quibus Facultatem Sanctissimus Noster Clemens XIII impertitur Sacrum in portatili Celebrandi, modo in Cubili nemo noctu dormiat. Dispensatio ab Horis Cannonicis, et abstinentia a Carnibus emansit, sine dubio ob malã informationem Pontifici datam. Qui si Circumstantias itineris, Viarumque, et Victus rationem, atque fatigiorum magnitudinem vidisset persæpe, non comiseratione Solũ, sed etiam horrore perfusus, ampliores etiam Dispensationes ultro certe obtulisset. Sed nempe Excursionem hanc Recreandi Sese et exhilarandi causa Susceptã, et inter amoenos Italiæ hortos terminandã autumabat, ita referentibus ijs, quibus referendi Negotium erat comissum. . . Eodem Cursore ego Literas Sopronio, et Saurino accepi. . Sub horam 5.^tam^ prandium Sumpsimus apud Traktœur, non procul ab Arce habitantem. . Illo finito inopinate adfuit Dominus Consiliarius Temler ad Mensam Regiam Officialium humanissime, invitans; excusantes, et jam nos pransos, dicentes, orabat

Ut tamen /: propter formam :/ adessemus, Nunciaturum se ubi Ius Mensae illatum fuerit. Hoc enimvero ante horam 4tam non evenit, non prius nempe, quam Rex Ipse Mensae accumberet. Eodem quippe Tempore Mensae huic Officialium Regiorum /: Königs Der Dounnu :/ vocatae dapes apponunt, quo inferuntur ad Mensam Regiam. Hora itaque 4a iterum adfuit D. Temlerus, et nos ad Mensam in Aulam Regiam deduxit. Aderant 4. Officiales e Militia praetoriana Regia, tum 4. Heruli aulici, et aliquot Consiliarij e Comitiva Regis. Prandium opiparum. Post quod Temporis fallendi causa in Hortum Regium ambulaturi descendimus. Hic prima Regem Salutandi occasio sese inopinantibus obtulit. Dum enim Hortum ab Arte et Natura eleganter ornatum perambulamus desiderium nos incessit, videndae labyrinthi; quae in fine horti structa ferebatur. itaque ad ripam Dravi fluvij, qui horti partem interfluit illuc tendebamus. Euntes insequebatur Navicula, a currente equo, cui Rusticus insederat, fune celeriter tracta. Navim Iuvenis moderabat Solus et Unicus, quem praetervectum, Officialem Turbae Praetorianae rati breviter Salutavimus. Reversa paulo post contraria directione navicula, non procul à nobis in adverso littore adhaesit. Tum Ille, quem intus sedisse dixi Iuvenis elata ad nos voce Wer sind Sie? inquit. Nos à quo interogaremur ignari, tantillum de responso deliberamivus, Cum iterum Ille concitatiore voce Wer sind Sie? repetit, ac Simul assurgit Conto naviculam à littore cui adhaeserat liberaturus. Stella in pectore Argento Sututa, Signum Ordinis Elephantini, totusque corporis habitus Regem prodidit. flexo itaque poplite R. P. Hell ich bin /: inquit :/ der Kayserliche Astronom von Wienn. Simulque veniam petijt, quod non agnoscens ante Majestatem Suam Regiam debita Veneratione fuerit prosecutus. Sed ad Ri. P. Hell imortalem Gloriam facit quod sequitur: Vix ~~ ~~ Astronomum Caesareum nominari audivit, ~~ ~~ Potentissimus Rex, cum, Hellianum nomen sibi optime notum ostenderet, Der Pater Hell? inquit, Simulque Galerum tollens de capite, plena humanitatis Regiae Salutatione eundem dignatus est. hoc verba adjiciens Kommen Sie zu mir. Tum continuato navali suo itenere, nos quoque in littore redibamus. Respiciebat identidem Clementissimus Rex, et deposito identidem galero, insequentes consalutabat. Dimissa dein navicula, Arcem repetijt, nos

Do Consiliario Temler mandatum Regium retulimus. Sed ob Absentiam Bernstorffij, hodie accessus patere non potuit. Reversi ad Popinatorem nostrum Cubicellum deteximus vacuum, quod ipse Ablegatis Urbis Lybecensis reservaverat, quia tamen hactenus non advenerant, nobis inhabitandum concessit. Advenerant Isti quidem sero Vespere, sed in Cauponis cubiculo cum Summa incomoditate diversari cogebantur. Coenulæ loco Butyrum et panis non esurientibus Satisfecit, neque eam ad Coenam in Aula Sumendam comparere placuit, licet ad id invitati, cum hora 10ma et serius, eam sumere ibidem consuetum sit.

Junius 5.

Altero die iterum aderamus in Arce, et apud Consiliarium Steemann Arcis præfectum reditum Comitis Bernstorff præstolabamur, qui circa 11ma rediviit. hic cum Tota Comitiva Regia ut ita dicam, notitia inita, inter Sermones omnis generis. Prandium circa 4a ut heri Sumptum. Interfuit et Anglus quidam Peregrinus, cum Socio. homo loquacissimus, et omni fere idiomate garriens. Comiti Bernstorff præsentatum intelleximus. pro Professoris officium quæris. nescio. Sub prandio famulus à Comite Holke adfuit, Significans Ro P. Hell hora ½ 6tæ Auditum ad Suam Majestatem futurum. — In Anteriori Camera Ultra horam expectandum fuit, cum Excell: Dnus Schimmelmann Altonæ Legatus Danicus et in itinere hoc Regem Comitaturus, Eundem cum Suis Negotijs diu tenuerit. Interea adfuit Comes Holkius Aulæ Regiæ Marechallus, Admodum Adolescens, et Cujus Conjux nata Comes de Sturm nuper octavo post nuptias die fatis functa. Iste videns nos adhucdum præstolari; Regem admonuit, cui in intimis omnium judicio est.

Circa Septimam horam e conclavi Suo Rex prodijt. Vestitum rubrum Argento ornatum, et Stella in pectore, atque Ordinis Elephantini Signum, lata nempe Cærulei Coloris fascia pectus cingebat. latus armabat gladius, galerus Sub axilla repositus fuit. Statura mediocris, corporis membra apta proportione composita, Vultus liberalis, et blandæ 22 annorum ætati, Regia Authoritas pulchrè juncta, in sui amorem intuentem quemlibet non rapere non potuit. Terna genuum inflexione Salutatus, de felici Hellij adventu gratulari se dixit, Germanico idiomate, multumque gaudere, quod tantum Astronomum, pro Observatione hac in Suis Terris peragenda obtinuerit, dedisse se mandata, ut quodquid ad Comoditatem itineris, comorationisque faceret, præstaretur à Suis. Agentem amplissimas gratias Hellium, et de fructu, ac Utilitate hujus Observationis disserentem, non modo hilariter audivit

27

Sed ita etiam, ut se Intelligentem harum rerum comprobaret. -- quid autem, inquit, si nubila Coeli facies conspectum phoenomeni eripuerit? dolerem sane, si tanti itineris fatigia à Paternitate Sua frustra esset suscepta! replicuit Rdus P. Hell. Hoc quidem in Supremi Numinis esse arbitrio. Ceterum: etsi Caliginosum Coelum Observationem impediret, habere se tamen aliud aliquid in Wardoëhuus elaborandum, quod plus fortasse etiam ad Utilitatem publicam, ad immortalem vero Regiae Majestatis Suae Gloriam, et aeternaturum Nomen + tantundem faceret. /: alludebat nempe ad Figuram Telluris, tot sumptibus et laboribus frustra quaesitam, a se per Variationem Mercurij in Barometro determinandam: / quae res, ut facile credi potest, magno solatio Potentissimum Regem affecit.. Postea ad me conversus num etiam essem Mathematicus? sciscitabat. His me disciplinis instructum, et ad humillima Majestatis Suae Obsequia presto esse, reposui; Rdus P. Hell vero, se talem Socium eum in finem accepisse subjunxit, ut si sibi humanitus aliquid accideret, quo ab Observatione facienda praepediretur, esset tamen ad manum aliquis, qui illam rite peragerct, ne eo casu tot Regiae Majestatis sumptus frustrarentur. Aprobavit Clementissimè factum. De ratione itineris instituendi, de Bothanico Hafniâ Nobiscum mittendo, alijsque similibus protracto ad mediam horam sermone, manum osculo venerati discessimus. Illo in suum Cubile redeunte.

Per Parenthesim: Narratur Optimus hic et Clementissimus Dominus, saepius ingens desiderium prodidisse videndi Iesuitas. dumque Ministri dicerent, adesse Hafniae geminos Societatis Missionarios, eosque et videri posse semper, et alioquin à Sua Majestate visos, reposuit: Das sind keine rechte Jesuiten.

Iam Alijs in Aula Valedicere parabamus, ut cras in tempore Lybecam redire liceret, cum adest D. Temler Nuncium à Sua Majestate ferens, ut crastino die adessemus iterum, velle se suis manibus Ro Patri Hell litteras consignare Hafniam deportandas. Igitur ad Cauponam redivimus.. Auriga, qui jam diem unum supra, quam conventum erat, expectaverat, Lybecam remissus est. et praeter salarium 3 Imperalium, alios quinque accepit. Coenam butyrum et panis, cum Cerevisiâ praebuerunt.